

Tieteellistä diversiteettiä maantieteeseen

Tieteen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta on puhuttu pääministeri Juha Sipilän hallituksen aikana ehkä enemmän kuin koskaan. Tutkimuksen julkista rahoitusta on ohjattu voimakkaasti kärkihankkeisiin ja strategiseen tutkimukseen. Niiden myötä tutkimuksen aikajänne on muuttunut nopeasti aiempaa lyhyemmäksi, ainakin siinä mielessä, että tutkimuksen aihepiirit valikoituvat helposti kulloistenkin yhteiskunnallisten haasteiden ja hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti.

Maantieteilijöiden on helppoa sukeltaa yhteiskunnallisesti relevanttiin tutkimukseen, sillä alan lukuisat tutkimusaiheet – esimerkiksi ilmastotutkimus, kaupunkisuunnittelu tai aluekehitys – ovat lähtökohtaisesti kiinnittyneet ympäröivään yhteiskuntaan. Maantiede onkin menestynyt hyvin strategisissa hauissa. Maantieteilijöillä on etunaan myös pitkä kokemus yhteistyöstä muiden kuin akateemisten toimijoiden kanssa. Vastaavasti konsortio-rahoituksen lisääntyminen on hyödyttänyt ainakin lähtökohtaisesti maantieteilijöitä, sillä jokaisella maantieteen osa-alueella on tiivis yhteys muihin tieteenaloihin. Esimerkiksi ihmismaantieteessä yhteistyötä on tehty mitä moninlaisimpien tieteenalojen kanssa – vaikkapa oikeustieteen, taidealojen, politiikan tutkimuksen, historian, mediatutkimuksen ja hoitotieteen, muutamia mainitakseni.

Nykyisessä kehityksessä on hyviä piirteitä. Tieteenalojen perinteisten rajojen ylittäminen avaa mahdollisuuksia vapauttaa ajattelua totutuista

kaavoista. Kuitenkin tulevaisuuden yllä on myös varjoja. Maantieteellisen tutkimuksen luonne on viime vuosina muuttunut voimakkaasti rahoittajien haluamaan suuntaan. Samalla tutkijoiden työssä on alkanut korostua entistä enemmän johtaminen sekä talous- ja henkilöstöhallinto. Näitä muutoksia kritisoidaan paljon, ja syystäkin. Vaarana on, että monitieteisyyteen ja luovuuteen retorisella tasolla kannustavat käytännöt itse asiassa kahlitsevat ajattelua, korostavat strategisia valintoja sisällöllisen kekseliäisyyden kustannuksella ja katkaisevat ”rönsyinä” kiinnostavia tutkimusjuonteita.

Tieteentekijöiden on tietenkin yhtäältä pakko toimia yliopiston linjaamissa raameissa. Toisaalta joihtakin kehityskulkuja kannattaa pyrkiä välttämään, esimerkiksi tieteellisen diversiteetin takaamiseksi tai perustutkimuksen vaalimiseksi rahoitusrumban pyörteisissä. Yhteiskunnallisesti relevantti tutkimus ja perustutkimus eivät toki ole toistensa vastakohtia, sillä mikä tahansa laadukas tutkimus nojaa tekijöidensä perustutkimukselliseen osaamiseen. On kuitenkin tärkeää huolehtia siitä, että tällaista osaamista ja selkeästi perustutkimuksellisia teemoja nähtäisiin myös jatkossa. Muuten soveltavankin tutkimuksen pohja nakertuu pelottavan hataraksi.

Maantieteen tiedeyhteisön toiminnassa on tärkeää muistaa, että hallituksen ja sitä kautta rahoittajien määrittelemät painopisteet tai kärkihankkeet ovat kiinni sen hetkessä yhteiskunnassa ja vaihtuvat tiuhaan. Jo vuosikymmen on strategisille

avauksille ja muotitermeille pitkä aika. Sen sijaan perustutkimuksen näkökulmasta se on vain silmänräpäys. Vaikka maantieteen osastojen on pitänyt viime vuosina profiloitua, ei ydinasioiden valinnan pitä antaa kaventaa tieteenalan monimuotoisuutta. Samalla lailla kuin luonnon monimuotoisuus takaa elinvoimaisuuden, takaa myös (maan)tieteen moninaisuus sen vahvuuden.

Moninaisuus on edellytys sille, että ala pystyy vastaamaan myös jatkossa yhteiskunnallisesti relevantteihin kysymyksiin, joiden sisältöä ei voi ennakoita etukäteen. Siksi tutkimuksen muotoutuminen yhteiskunnan odotusten mukaan on arveluttavaa. Väitän, että parhaimmat tutkimusideat eivät synny niinkään järkiperaisilla valinnoilla, vaan yhtä lailla tutkijan omaa intuitiota seuraten. Tärkeää ei ole ainoastaan se, mikä aihe on ajankohtainen tai kysytty, vaan myös se, miltä jonkin aihe tutkijasta tuntuu tai missä määrin se häntä inspiroi. Nykypäivän nuorista tutkijoista osalla ei ole ollut mahdollisuutta kokea uuden tutkimusaiheen keksimisen tuomaa tunnetta; miltä tuntuu, kun tietää keksineensä uuden, oman tutkimusaiheen, jonka parissa haluaa työskennellä. Aiemmin oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että esimerkiksi väitöskirja tehtiin aiheesta, joka jatko-opiskelijaa eniten inspiroi. Tällä hetkellä suuri osa jatko-opiskelijoista valikoi aiheensa saatavilla olevan projektirahoituksen perusteella, jolloin avoimet tehtävät ja niihin valituksi tuleminen ohjaavat aihepiiriin valintaa.

Molemmilla reiteillä on puolensa. Projektityöskentely antaa eväitä ymmärtää hallinnon, rahoituksen ja yhteistyön realiteetteja, mikä epäilemättä valmistaa tutkijoita tuleviin työtehtäviin tiedeyhteisön ulkopuolellakin. Samalla jatko-opiskelijan itseenäisyys kuitenkin kärsii, sillä vaikka projektien sisällä tutkimuksen aihepiiriä voisikin muokata, ovat raamit valmiina riippumatta siitä, kuinka hyvin ne vastaavat tutkijan kiinnostuksen kohteita.

Rahoituskuvioiden paintottumisen ja projektimaisen työskentelyn yhtenä riskinä onkin se, että tieteen monimuotoisuus saattaa kaventua vielä profiloitumisen jälkeenkin. Syy ei ole välttämättä yksittäisten laitosten ja muiden profiloituneiden yksiköiden taloudellisessa epävarmuudessa ja säästösyiden pakottamisissa priorisoinneissa. Yksipuolistumisen taustalla voi olla myös yliopistojen ahdinkoa korostava puhetapa, joka omaksutaan todellista taloustilanteesta riippumatta. Käytännössä tämä voi näkyä esimerkiksi siinä, että toivotaan projektirahoituksen hakijoiden olevan vakituisissa työsuhteissa ja suhteellisen hyväpalkkaisia, jotta rahoittajien vaatimia omarahoitusosuuksia saadaan katettua virkatyöllä.

Tämänlaisilla ja muilla tutkimustoimintaa rajoittavilla tekijöillä kavennetaan maantieteen mahdollisuuksia kahdella tavalla. Yhtäältä sillä vaikeutetaan tutkijoiden urakehitystä – yksittäisiä rahoitushakuja ei ehkä uskalleta tukea, vaikka esimerkiksi Suomen Akatemia toivoo hakemuksia nimenomaan nuorilta tutkijoilta. Toinen vaikutus on tieteenalan temaattinen yksipuolistuminen. Hakijoiden määrän väheneminen merkitsee tutkimusideoiden määrän vähenemistä. Tämä supistaa väistämättä tieteen diversiteettiä.

Paluuta menneeseen ei ole, mutta siitä huolimatta moninaista ja perustutkimukseen nojaavaa maantiedettä voidaan vaalia. Suurimmat jäljet tutkijaan jäänevät pohjimmiltaan siitä työskentelystä, jossa kehitetään vaikkapa filosofista tai käsitteellistä ajattelua. Nämä jäljet ovat pysyviä. Ne kannattelevat tutkijaa myös tutkimusteemojen ja tutkimuksen muotien vaihtuessa.

PÄIVI RANNILA
*Maantieteen ja geologian laitos,
Turun yliopisto*